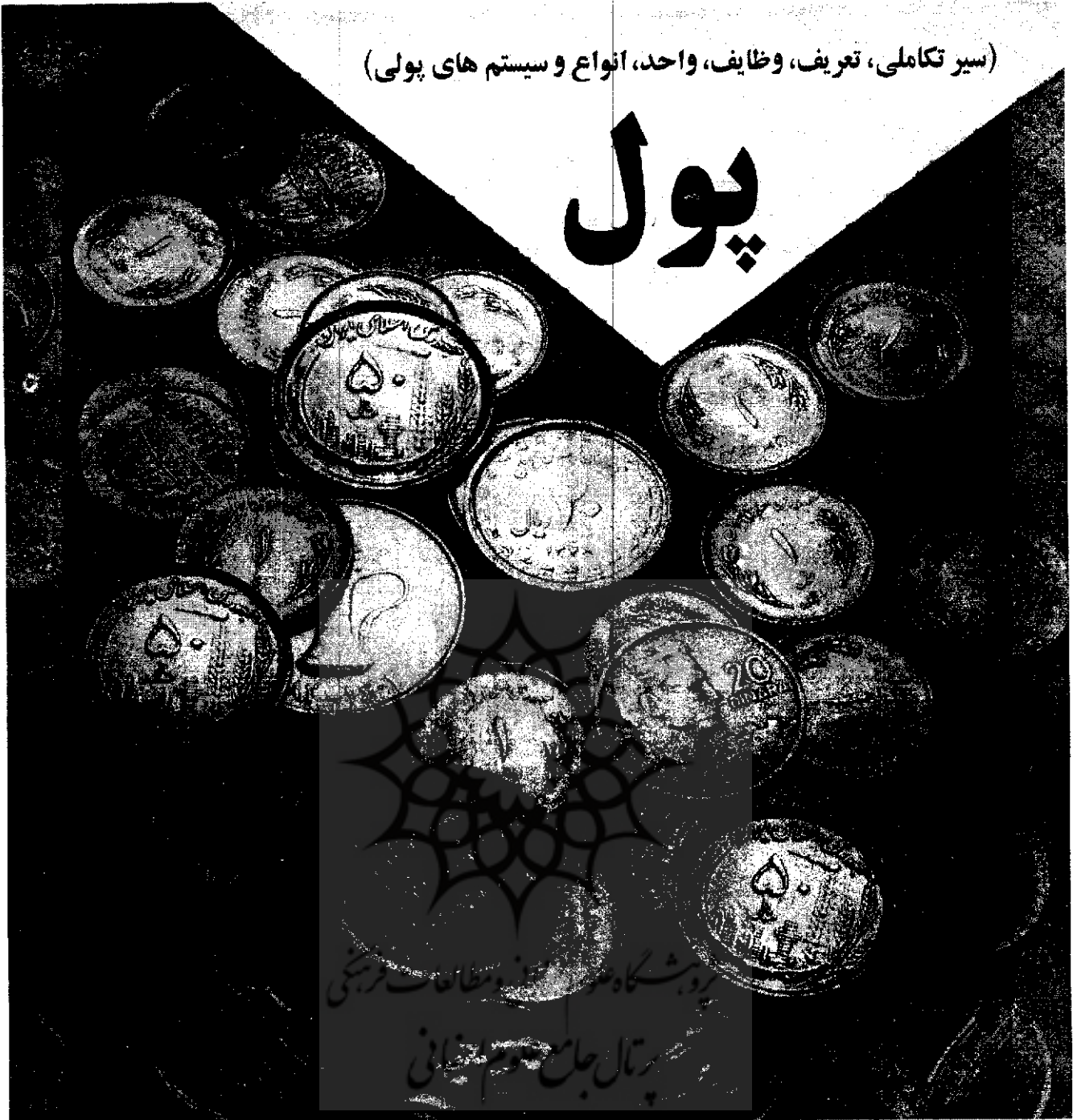

(سیر تکاملی، تعریف، وظایف، واحد، انواع و سیستم های پولی)

پول

● سیر تکاملی

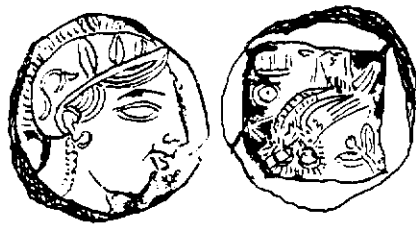
تمام آنچه ما مصرف می‌کنیم، در حقیقت، مخلوق کار انسانی است. در این میان، فقط اکسیژن هواست که به عنوان تنها محصول طبیعی، بدون کار بدست می‌آید. زمینی که روی آن زندگی می‌کنیم، به مقدار بسیار محدودی، برای ارضای حوایج بشری و نیازهای انسانی مساعد است. برای اینکه زندگی بشر بتواند بدون کار ادامه یابد، لازمست که طبیعت، همانطوری که اکسیژن را در اختیار انسان قرار داده است، سایر احتیاجات او را نیز برآورده سازد. به این ترتیب، به خوبی متوجه می‌شویم که برای

چه کار می‌کنیم: برای اینکه بتوانیم طبیعت طبیعی، را که جواپ احتیاجات انسان را نمی‌دهد، تغییر شکل دهیم. کار می‌کنیم برای آن که علف وحشی را به گندم و بعد به نان تبدیل کنیم و تکه های سنگ را به فولاد و بعد به اتومبیل و... تمام این فعالیت های انسانی، که موضوع آن ها تغییر شکل طبیعت به صورت اشیای قابل مصرف برای انسان است، یک امر اقتصادی است. در واقع، انسان محیط را برای خود مناسب می‌سازد و این، همان کاری است که فعالیت اقتصادی نامیده می‌شود. بدیهی است که در بین آنچه طبیعت طبیعی

به ما می‌دهد و آنچه ما می‌خواهیم، فاصله ای بس دراز وجود دارد، ولی انسان در طی ۵۰۰۰ میلیون سالی که تا به حال از تاریخ زندگی اش گذشته، دانسته است که چگونه طبیعت را تغییر دهد و توانسته است در این مدت، تکنیک های مختلفی را ایجاد کند و در کار خویش تخصص بوجود آورد. این تقسیم کار، که لازمه بهره برداری کامل است، خود، بوجود آورنده مراکز تولیدی است و هر مرکز تولیدی هم قسمتی از احتیاجات بشر را تولید خواهد کرد و همین امر است که مساله «مبادله» را بوجود می‌آورد. در جوامع ابتدایی - و حتی امروز، در بعضی

این به بعد، بیشتر کشورهای متمدن آن زمان هم مبادرت به ضرب سکه کردند که از آن جمله

کشور یونان را می‌توان نام برد که زیباترین سکه جهان - حتی در مقایسه با وسایل و تکنیک های کنونی - را بوجود آورد. اما چون طلا بسیار کمیاب بود، مسکوکات مسی بیشتر رواج یافت و بالاخره، از حدود قرن دوم قبل از میلاد مسکوکات نقره کم کم جانشین پول های مسی شدند.

▲ نمونه‌ای از سکه‌های زیبای یونانی

شایان ذکر است که کمیابی فلزات گرانبها سبب گرانی پول می‌شد و گرچه حمل و نقل آن‌ها را از نقطه‌ای به نقطه دیگر نسبتاً آسان می‌کرد، ولی همواره نگاهی از آن با خطرات دزدی و غارت نیز همراه بود. به همین دلیل، تجار که نقش بسیار مهمی را در تکامل پول بازی کرده‌اند، این نیاز را احساس کردند که باید وسیله مبادله‌ای غیر از آنچه وجود دارد، اختراع شود. بنابراین، تجار به جای انتقال فلزات گرانبها از نقطه‌ای به نقطه دیگر، آنها را نزد کسی که از حسن شهرت برخوردار بود، می‌سپردند و از وی رسیدی را دریافت می‌کردند که نشان می‌داد نزد فلان شخص، فلان مبلغ پول دارند.

سپس، با گذشت زمان، افرادی که به کار اخذ پس انداز تجار و صدور قطعه کاغذی به نام رسیدمشغول بودند، به این نتیجه رسیدند که اوراقی که توسط آنان صادر می‌شود، همواره بیش از مقدار فلزات گرانبهایی است که به عنوان پس انداز دریافت داشته‌اند. بدین ترتیب، بانکداری جدید بوجود آمد، یعنی نظامی که همواره قدرت انتشار اوراق بهادارش بیش از ارزش واقعی پس اندازهایی است که نگهداری می‌کند. هم چنین، بانکداران با تجربه دریافتند که چک هایی را که صادر می‌کنند، به ندرت برای نقد شدن به آنان باز می‌گردد، لذا متوجه این نکته شدند که آنان همواره دارای قدرت خلق اعتبار هستند، و بدین ترتیب، پول اعتباری یا اسکناس

سنگ، مس، نقره، طلا، نیکل، کاغذ، چرم، ورق.

● وجه اشتراک تمامی اشیایی که در طول تاریخ و در جوامع مختلف نقش پول را بازی کرده اند، پذیرش عام است.

بدین ترتیب، می‌بینیم که بعضی از اشیاء که نقش پول را بازی کرده‌اند، بی‌ارزش هستند و برخی دیگر با ارزش، ولی همه آنها دارای یک مشخصه مشترک می‌باشند و آن هم مشخصه «عامه پذیری» آنهاست. در ضمن، ملاحظه می‌شود که با پیشرفت تمدن، تمایلات اجتماعی بشری نیز تغییر کرده و کالاهای دیگری، به خصوص انواع فلزات، به عنوان وسیله مبادله جانشین دیگر اشیاء شده‌اند.

در طی یک دوره نسبتاً طولانی قبل از ضرب سکه، انواع فلزات (طلا، مس، نقره، آهن، نیکل) ابتدا به صورت اشیای فلزی مختلف (وسایل تزئینی، کشاورزی، جنگی و غیره) و گاهی نیز به صورت شمش و براساس وزن، وسیله مبادله بودند. بدیهی است که مشکلات استفاده از فلزات به صورت شمش، مخصوصاً از نظر کمیت و کیفیت، بسیار زیاد بود و همین امر، منجر به ضرب مسکوکات شد. اولین سکه ظاهراً در حدود ۷۰۰ سال قبل از میلاد در لیدی ضرب شد.

▲ نمونه‌ای از سکه‌های ضرب شده در لیدی

این سکه از طلا و نقره بود. پس از آن، اولین سکه ایرانی به نام «دریک» در سال ۵۱۶ قبل از میلاد در زمان داریوش از طلا ضرب شد

▲ نمونه‌ای از سکه‌های طلای دوره داریوش اول

و در سرتاسر امپراتوری ایران رواج پیدا کرد. از

از نقاظ - مبادلات بین کالاها و خدمات بدون دخالت پول انجام می‌گرفت. اینگونه مبادله مستقیم کالاها و خدمات را سیستم مبادله «پایاپای» می‌نامند. در سیستم مبادله پایاپای، پول نقشی به عهده ندارد. مبادله دو کالا به طریق پایاپای بدین گونه تحقق می‌یابد که یک کالا (مثلاً X) مستقیماً با کالای دیگر (Y) در یک داد و ستد ساده مبادله می‌شود. گاهی نیز ممکن است کالا در مقابل خدمت معاوضه شود. فرضاً دکتر یا معلم در مقابل خدمتی که ارائه می‌دهند، کالاهایی از قبیل مرغ و خروس و... را دریافت می‌کنند.

اما سیستم مبادله پایاپای مشکلات متعددی را بوجود می‌آورد. مشکلات مذکور عبارتند از: - در سیستم پایاپای باید خواست و تقاضای افراد درگیر در دادوستد قابلیت تطبیق دوجانبه داشته باشد، به این صورت که فروشنده باید درست همان چیزی را بخواهد که خریدار در اختیار دارد.

- بازار دادوستد در این سیستم محدود است. - در بازار پایاپای دادوستد نسبه مشکل است. - و بالاخره، در سیستم مبادله پایاپای امکان تخصص پیدا کردن در یک رشته از تولید وجود ندارد.

پس از قرن‌ها تکامل تدریجی، دوره‌ای بوجود آمد که در آن دوره، بشر به منظور اجتناب از مشکلات مربوط به مبادله پایاپای، سیستم داد و ستد بر مبنای پول را بوجود آورد.

پس از شناسایی پول، ابتدا بشر اشیای متعددی را به عنوان وسیله مبادله مورد استفاده قرار داد. بدیهی است که نوع اشیای مورد استفاده در اجتماعات مختلف، متفاوت بود و با عواملی از قبیل محل سکونت، آب و هوا، درجه تمدن و خصوصیات زندگی افراد بستگی داشت. بدین طریق، مردمی که در سواحل دریاها سکونت داشتند، بیشتر از صدف و مانند آن استفاده می‌کردند و در نقاط سردسیر، که احتیاج زیادی به پوشش و لباس بود، از حیوانات و پوست آنها و در نقاط گرمسیر و استوایی انواع اشیای زینتی از قبیل مهره‌ها، فیروزه، عاج و از این قبیل اشیاء به عنوان پول مورد استفاده قرار می‌گرفت.

بعضی از اشیایی که در تاریخ نقش پول را اجرا کرده‌اند، عبارتند از: خاک، صدف، خشخاش، لاک پشت، خوک، اسب، گاو، بز، برده، برج، چای، نمک، شاخ، قوری، قایق، آهن،

به عنوان مهمترین جانشین پول پایه عرصه وجود گذاشت.

امروزه، پول به مرحله بسیار پیشرفته‌ای رسیده و بانک‌های مرکزی هم تنها مؤسساتی هستند که براساس نیازهای پولی اقتصاد، حق انتشار پول را دارا می‌باشند. البته هنوز مسکوکات برای داد و ستدهای جزئی بکار گرفته می‌شوند، ولی آنچه مهم است، پول و اعتبار است که در سیستم‌های جدید شدیداً تحت اداره مقامات دولتی و پولی درآمده است.

● تعریف پول

پول، هر چیزی است که به عنوان وسیله مبادله و مقیاس ارزش و وسیله ذخیره و پس انداز و معاملات اعتباری مورد قبول عامه است. به تعبیر دیگر، پول، هر چیزی است که وسیله مبادله بوده و در مقابل کالاها و خدمات و پرداخت بدهی‌ها مورد قبول عامه باشد و قبول آن، مربوط به شخص آرایه دهنده یا شخص خاصی نباشد. به تعریفی دیگر، پول وسیله مبادله و حفظ و نگاهداری ارزش‌های اقتصادی است.

● وظایف پول

به طور کلی، وظایف پول را می‌توان به شرح

زیر برشمرد:

- (الف) پول، به عنوان مقیاس و وسیله مبادله.
- (ب) پول، به عنوان مقیاس ارزش.
- (پ) پول، به عنوان وسیله پس انداز.
- (ت) پول، به عنوان وسیله انجام معاملات اعتباری.

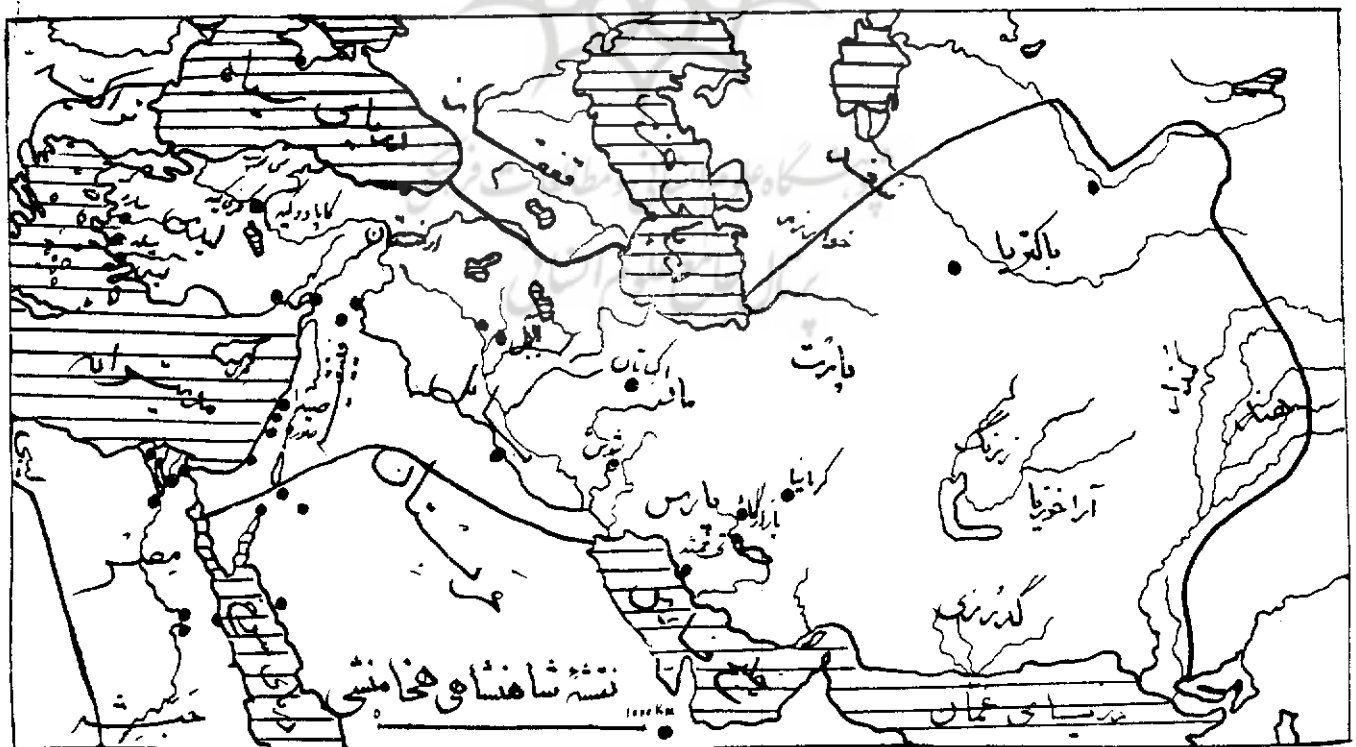
● پول، هر معامله را به دو قسمت مستقل تجزیه می‌کند: فروش کالا در مقابل پول و خرید کالا در مقابل پول.

شرح هریک از این وظایف را در زیر می‌خوانید:

الف) وقتی اشیا به وسیله پول فروخته می‌شوند و اشیا دیگری به وسیله همان پول خریداری می‌شوند، پول وظیفه خود را به عنوان وسیله مبادله انجام می‌دهد. به عبارت دیگر، پول، هر معامله را به دو قسمت مستقل تجزیه می‌کند: فروش کالا در مقابل پول و خرید کالا در مقابل پول. بنابراین، پول وسیله‌ای است که با استفاده از آن، کالاها و خدمات به طور غیرمستقیم (به جای طریقه مستقیم در سیستم معاوضه) با کالاها و خدمات دیگر مبادله

می‌شوند. در اینجا، نقش پول به شکل تصفیه از طریق تأدیه ارزش کالایی نسبت به کالای دیگر صورت می‌گیرد. در واقع، وقتی دارنده کالایی، کالای خود را به فروش می‌رساند، با قبول پول می‌تواند کالای مورد احتیاج خود را خریداری کند. از این نظر، پول نقش واسطه و وسیله تأدیه ارزش‌های کالاها و خدمات را در مبادله بعهده دارد.

(ب) وظیفه دیگری که پول انجام می‌دهد، وسیله اندازه‌گیری ارزش‌های مختلف و تعیین رابطه آنها با یکدیگر است. به عبارت دیگر، پول یک پایه عمومی است برای اندازه‌گیری ارزش تمام اشیا (مانند متر یا یارد برای اندازه‌گیری طول و...)، به عبارت دیگر، با نبودن پول در یک بازار، باید تمام اشیا با هم مقایسه شوند تا ارزش هر شیئی نسبت به اشیا دیگر معین و مشخص شود. واحد پول کشور که به هر صورت به موجب قانون تعیین شده، این وظیفه را انجام می‌دهد. در مورد وظایف پول، به عنوان مقیاس ارزش و وسیله مبادله باید به این نکته هم توجه کرد که شیئی انتخابی به عنوان مقیاس ارزش لازم نیست که به عنوان وسیله مبادله نیز مورد استفاده قرار گیرد. ممکن است مقیاس

ارزش مقداری طلا باشد (مانند ریال طلا) و وسیله مبادله پول کاغذی یا وسایل پولی دیگر، لیکن برای اینکه پولی بتواند به عنوان وسیله مبادله مورد استفاده قرار گیرد، باید بر اساس واحد انتخابی به عنوان مقیاس ارزش بیان شده باشد.

پ) پول موقعی می‌تواند دو وظیفه دیگر خود (الف و ب) را به خوبی ایفا کند که بتواند وسیله پس انداز و حفظ و نگاهداری ارزش های اقتصادی تلقی شود. در واقع، وقتی طرفین مبادله را در نظر آوریم، ملاحظه می‌شود که دارنده کالا در موقع واگذاری کالای خود در نظر دارد که کالاها و خدمات دیگری را - چه در حال و چه در آینده - بدست آورد، موقعی در دادوستد حاضر است در مقابل ارایه کالا، ارزش کالای خود را با پول دریافت دارد که پول بتواند برای ارایه کننده کالا قدرت خریدی معادل ارزش کالای واگذار شده را ایجاد کند و این ارزش موقعی تأمین می‌شود که پول، خود، دارای ارزشی باشد که با آن ارزش بتواند در مواقع مناسب، کالاها و خدمات جدیدی را بدست آورد، وگرنه اگر پول دارای این ارزش نبود، فروشنده کالا به هیچوجه حاضر نمی‌شد که کالای خود را در مقابل پولی که فاقد ارزش است، واگذار کند، به خصوص این ارزش باید در طول زمان ثابت و پایدار باشد.

ت) وقتی پرداخت دینی در آتیه به مقدار معینی از پولی که فعلاً در جریان است، تعهد می‌شود، یعنی رابطه بین متعهد و متعهدله به وسیله پول بیان می‌شود، پول وظیفه دیگر خود را در سازمان اقتصادی انجام می‌دهد. درحقیقت، پول در اینجا اشکال مهم زمان استفاده از کالاها و خدمات را حل می‌کند و به افراد این امکان را می‌دهد که با دریافت تعهد پرداخت در آتیه، حق استفاده از پول یا اشیای دیگر متعلق به خود را به دیگری واگذار کنند.

از یک نگاه دیگر، وظایف پول را به دو دسته دیگر هم تقسیم کرده‌اند: وظایف ثابت، وظایف متحرک.

وظایف ثابت: وظایف ثابت پول این امکان را بدان می‌بخشد که به عنوان وسیله ای منفعل و بدون اینکه تأثیری در جهت و تمایل نظام اقتصادی بگذارد، گردش و عمل آن را تسهیل کند. بسیاری از خصایصی که امکان می‌دهد تا پول وظایف ثابت خود را انجام دهد، تغییر عمده‌ای نکرده‌اند و در زمان ما هم مانند گذشته پول دارای چند وظیفه است که ذکر شد.

در واقع، هیچیک از وظایف ثابت پول سبب نمی‌شود که تغییری در تمایل قیمت‌ها پدید آید یا جهت کلی و اساسی زندگی اقتصادی جامعه به نحوی از آنجا متأثر شود. پول در حین انجام وظیفه‌های عادی‌اش، که وسیله مبادله بودن و غیره باشد، به هیچ روی باعث بالا رفتن یا پایین آمدن سطح قیمت‌ها، رونق یا کساد بازار نمی‌شود. این پدیده‌ها معلول وظایف پولی (متحرک) پول می‌باشند. اگر پول فقط وظایف ایستا می‌داشت، سیاست پولی امری ساده می‌بود و تمام همش می‌بایست مصروف بر آن می‌شد که ثبات نسبی را برای ارزش پول تهیه و نگاهداری کند تا خود به خود وظایف ثابت آن بدون هیچ اشکالی انجام پذیرد.

● بکار بردن عاقلانه پول موجب بهره‌برداری بیشتر از منابع طبیعی می‌شود و بکار بردن ناصحیح آن مانع تحقق اهداف توسعه اقتصادی خواهد بود.

وظایف متحرک: این‌گونه وظایف موجب می‌شوند که پول بتواند قاطعانه، استوار و محکم بر روی تمایل سطح قیمت‌ها، حجم تولید، تجارت و مصرف و نیز بر روی توزیع ثروت اثر بگذارد. پول از این نظر ممکن است محرک و مشوق پیشرفت‌های اقتصادی و اجتماعی باشد یا مانع آنها. در نتیجه، این وظایف به علت امکان تأثیر اساسی بر حیات اقتصادی جامعه، وظایف پویا و متحرک نامیده می‌شوند. از میان این نقش‌ها، از همه مهمتر، تأثیر پول بر اقتصاد ملی است که از طریق کاهش یا افزایش ارزش آن، یا از طریق بالا رفتن یا پایین آمدن سطح عمومی قیمت‌ها انجام می‌پذیرد. تغییرات سطح عمومی قیمت‌ها تنها مجرای نیست که پول از آن طریق اثرات عمیق و جسدی بر زندگی اقتصادی می‌گذارد، بلکه پول عامل بسیار نیرومندی است که می‌تواند مشوق پیشرفت اقتصادی و فرهنگی شود یا مانع و بازدارنده آن. به عبارت دیگر، به کاربردن عاقلانه و هوشیارانه پول موجب بهره‌برداری بیشتر از منابع طبیعی و استفاده صحیح‌تر از اکتشافات است و سطح زندگی بهتر و صرفه‌تری را به همراه می‌آورد و از جانب دیگر، بکار بردن ناصحیح پول، مانعی را در راه

پیشرفت و توسعه اقتصادی و فرهنگی ایجاد می‌کند.

● واحد پول

اولین موضوعی که در موقع ریختن شالوده و اساس پول به میان آمد، موضوع تعیین واحد پول بود، یعنی واحدی که باید برای سنجش تمام ارزش‌ها بکار رود. برای تعیین واحد پول، می‌توان از اشیای مختلف استفاده کرد، اما در حال حاضر، عموماً مقدار معینی طلای خالص به عیار ۹۰۰ در هزار این نقش را ایفا می‌کند. نقره هم تا مدت‌های زیادی برای این منظور به کار می‌رفت و هنوز هم مسکوک نقره (روپیه) واحد پول هندوستان است.

باید دانست که واحد پول لزوماً به وسیله مقدار معینی طلا تشخیص نمی‌شود، مثلاً لیره انگلیس (از سال ۱۹۳۱) و فرانک فرانسه (از سال ۱۹۳۷) مستقیماً به طلا بستگی ندارند و ارزش آن‌ها به وسیله وزن معلومی از طلا مشخص نمی‌شود، بلکه از روی قوه خریدی که دارند، مشخص می‌شود.

● انواع پول

در گذشته، انواع پول‌ها به سه دسته اصلی تقسیم می‌شدند:

الف) پول کالا: پولی است که ارزش واقعی آن تقریباً معادل ارزش کالایی باشد که پول از آن ساخته شده است.

ب) پول اعتباری: شامل کلیه انواع پول‌هایی می‌شود که قابلیت قبول عامه داشته و به جای پول استاندارد در جریان است.

پ) پول قانونی: عبارتست از هر نوع پولی که توسط دولت و به موجب قانون به جریان گذاشته شود.

به طور کلی، انواع پول‌های کنونی را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

- پول‌های فلزی منتشر شده.

- اسکناس.

- اسکناس و پیشیز نزد بانک مرکزی.

- اسکناس و پیشیز نزد سایر بانک‌ها.

- اسکناس و پیشیز در دست مردم (در جریان).

- سپرده‌های دیداری مردم (بخش

خصوصی) (پول بانکی یا پول تحریری). ■

ادامه دارد